

SERIA

C

116

Cunoștințe folositoare

„DIN LUMEA LARGĂ”

DIRECT. REDACȚIONALĂ PROF. I. SIMIONESCU

*Simion
1943
Sibiu*

INVENTAR
2020

ION POP-RETEGANUL

BIO-BIBLIOGRAFIE

DE

VASILE NETEA

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

"CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE"

*=5 lei numărul; celelalte 8 lei.

Numerele care lipsesc sunt vândute.

CUNOAȘTEREA ȚĂRII

- C. 3. Bucovina de I. SIMIONESCU.
C. 7. Dobrogea de C. BAĂTESCU.
C. 14. Românii din Țara de peste Nistru de V. HAREA.
C. 18. Moldova de I. SIMIONESCU.
C. 19. Românii din Ungaria de I. GEORGEȘCU.
C. 20. Jud. Turda de I. MUREȘEANU.
C. 21. Țara Haieșului de G. TODICĂ.
C. 25. Cetăția de pe Nistru de AP. CULEA.
C. 27. Valea Jiului din Ardeal de P. HOSSU-LONGIN.
C. 28. Țara Bărsol de N. ORHIDAN.
C. 29. Vechiul Ținut al Sucevei de V. CIUREA.
C. 30. Macedo-Românii de TACHE-PAPAHAGI.
C. 31. Românii din Banatul Jugoslav de PREOT BIZEREA.
C. 34. Maramureșul de GH. VORNICU.
C. 39. Blajul de ALEX. LUPEANU-MELIN.
C. 48. Gova și Călimăneștii de I. SIMIONESCU.
C. 54. Banatul de D. IZVERNICEANU.
C. 55. Zarandul de G. CAMBER.
C. 57. Bucureștii de V. MIHAILESCU.
C. 62. Carmen-Silva (TEKIROHIDI) de DR. COCA ODSEANU.
C. 75. Republica moldovenească a sovietelor de N. SMOCINĂ.
C. 89. Valra-Dornel de I. SIMIONESCU.
C. 109. Țara Oașului de V. NETEA.
C. 121. Brăila de VASILE M. SASSU.
C. 122. Transilvania de V. NETEA.
C. 123. Granița Nășsudeană I. GRANCA

ENERGII ROMĂNEȘTI

- C. 11—12. A. Șaguna de I. LUPAȘ. (101.)
C. 22. Sp. C. Haret de I. SIMIONESCU.
C. 24. N. Miloscu de I. SIMIONESCU.
C. 47. Dănilă Apostol de N. SMOCINĂ.
C. 53. A. Odobescu de AL. TZIGARA-SAMURCAȘ.
C. 56. Iord. Goleșcu de N. BĂNESCU.
C. 63. Gb. Cosbuc de V. M. SASSU.
C. 64. A. Philippiș de I. IORDAN.
C. 65. N. Gane de A. GORVEI.
C. 68. Gh. Lazăr de P. I. PAPADOPOI.
C. 70. G. Enescu de M. COSTIN.
C. 71. C. I. Istrati de C. KIRIȚESCU.
C. 72. Al. Vlașuș de V. M. SASSU.
C. 73. V. Pârvan de I. ANDRIEȘESCU.
C. 74. Ion Creangă pedagog și învățător de V. GHETEĂ.
C. 76. P. Cerna de I. PREDEȘCU.
C. 77. Grigore Ureche și Miron Costin de I. PREDEȘCU.
C. 78. I. Ellade-Rădulescu de GEORGE BAICULESCU.
C. 79. Ep. Melchisedec de GH. DINCA.
C. 80. P. Ispirescu de P. I. PAPADOPOI.
C. 82. Cărturarii din Banat de T. LAȚIA.
C. 83. M. Eminescu de V. GHETEĂ.
C. 84. Gh. Țițeica de N. CIORABESCU.

- C. 85. Mitr. Dosoftei de GH. DINCA.
C. 86. Dr. I. Cantacuzino de DR. GR. T. POPA.
C. 87. Veniamin Costache de TEODOȘ CERBULEȚ.
C. 89. V. Alexandri de V. M. SASSU.
C. 90. P. Hasdeu de P. I. PAPADOPOI.
C. 91. Mitr. Antim Ivireanu de TR. CERBULEȚ.
C. 92. Ion Ghica de VICTOR SLĂVEȘCU.
C. 93. Învățătorii folcloriști de ARTUR GORVEI.
C. 94. Variam, Mitropolitul Moldovei de GH. DINCA.
C. 95. Delavrancea, Omul și opera de GRIGORE BĂJENARU.
C. 96. Copilăria oamenilor aleși de I. SIMIONESCU.
C. 98. M. Fillimon de GH. BAICULESCU.
C. 99. D. Bolintineanu de I. G. DIMITRIU.
C. 100. A. D. Xenopol de I. ȘIABOBEL.
C. 101. Th. Șerbănescu de A. GORVEI.
C. 102. I. Văcărescu de P. PAPADOPOI.
C. 103. Andrei Bărsănuș de G. LĂZĂRESCU.
C. 105. G. G. Longinescu de E. ANGELESCU.
C. 106. V. Conta de I. ȘIABOBEL.
C. 107. Ciprian Porumbescu de P. I. PAPADOPOI.
C. 108. G. Bogdan-Dulcă de V. NETEA.
C. 110. Eminescu dramatist de GH. BĂJENARU.
C. 111. M. Sadoveanu de M. TONEȘGHIN.
C. 112. Petru Poenaru de A. VASCOLESCU.
C. 113. Anton Pann de P. I. PAPADOPOI.
C. 114. Dora d'Istria de A. VASCOLESCU.
C. 115. I. Pop-Reteganul de V. NETEA.
C. 117. Sf. O. Iosif de V. NETEA.
C. 119. Cezilii Căndăreanu de

C. 120.
C. 124.

C. 125 J

C. 126. ș

ȚĂRI :

- C. 4. F
C. 16. Li
C. 23. Di
C. 32. Co
C. 33. Eiv
C. 35. Au
C. 36. Be
C. 37. Af
C. 41. Pe
C. 42. Din
C. 43. Intr
C. 48. Now

Biblioteca Centrală

L102621160

Biblioteca Centrală Universitară - Sibiu

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

DIN LUMEA LARGĂ

1943

ION POP-RETEGANUL

BIO-BIBLIOGRAFIE

DE

VASILE NETEA

I

Autorul acestor pagini nu este la întâia sa scriere despre învățătorul, folkloristul și scriitorul Ion Pop-Reteganul¹⁾.

Cercetarea manuscriselor dela Academia Română precum și noile informații aflate asupra vieții și activității sale, ne obligă însă la o revenire asupra acestui subiect — revenire în

- 1) 1. *Progres și cultură*, Tg.-Mureș, 1935, Nr. 1—3.
2. *Naștinea Română*, Cluj, 1935, Nr. 17—18.
3. *Satul și școala*, Cluj, 1938, (Decembrie) 1939, Ianuarie). Retipărire în *Biblioteca învățătorilor*, Nr. 11 Cluj, 1939.
4. *Neamul Românesc pentru popor*, Vălenii de Munte 1939.

UNIVERSITATEA "LUCIAN BLAGA"
FEB 19 1939

Instit. de in. superior S.
INV. N. 10.291 78.

urma căreia, vieța și opera acestui harnic folclorist ardelean vor apărea mai clare și mai demne de curiozitatea și de aprecierea atât a cititorilor cât și a cercetărilor literari.

Fără a-l coborî la nivelul artistic al unui Ion Barac — despre care *Bogdan Duică* spunea că deși nu a fost „acel spirit distins care să-l așeze printre cei ce rămân în literatură — nu în istoria literară care este cu totul altceva — se simte totuș îndemnat a culege „și părțile mai mărunte ale scrierilor sale, întregi sau fragmentare, pentru ca icoana lui să fie cât mai completă și să completeze din parte — și icoana culturală a Ardealului în anii 1800—1848“ — vom spune astfel și noi că opera literară a învățătorului dela Reteag — fără a se putea compara cu opera contemporanilor săi Ion Slavici și G. Coșbuc — face parte integrantă din spiritalitatea și nivelul cultural al Ardealului dintre 1875—1900, fiind una din figurile caracteristice ale acestui timp. Colaborator — după cum vom vedea — al aproape tuturor ziarelor și revistelor acestei epoci, redactor sau întemeietor el însuși al unora dintre ele, concepția și opera sa literară fiind dovadă de ceeace erau ele înșile, și dacă ținem seama că poveștile sale au fost solicitate chiar și de către redacția revistei Luceafărul dela Buda-Pesta — apărută la 1 Iulie 1902 — incontestabil cea mai pretențioasă și mai viguroasă revistă a Românilor ardeleni, putem înțelege că opera lui Ion Pop-

Reteganul, în tot timpul vieții sale, a fost socotită ca una merituoasă, (Barițiu întrebuințase chiar expresia *clasice* pentru a caracteriza lucrările sale), ca o contribuție ce făcea cinste ziarelor și revistelor acestei vremi.

Opera aceasta a fost deci una de linie normală în Ardeal, — linie pe care numai doi-trei, în frunte cu Coșbuc, o depășiseră — o operă în care gustul de citit și pretențiile baletristice ale cititorilor ardeleni din anii 1875—1900 se compăceau satisfăcute...

Să ridicăm deci încă odată perdeaua de peste această operă, mai sus ca oricând, mai ales din punct de vedere bibliografic, convinși fiind că facem un act de dreptate — de dreptate literară.

II

Cea mai bună și mai precisă biografie a lui Ion Pop-Reteganul este cea pe care și-a făcut-o el însuși.¹⁾ Toți cei cari s'au ocupat de viața și de activitatea sa fără a cunoaște această autobiografie, au comis — desigur fără voia lor — unele erori și afirmații inexacte care denaturează desfășurarea reală a vieții învățătorului dela Reteag, atribuindu-i sau răpindu-i di-

1. Convorbiri Pedagogice, 1887. Nr. 11.

ferite situații și episoade existente numai în binevoitoarea lor fantezie*).

(D-l Octav Minar, de pildă, în *Critica literară în secolul al XIX*, „Socec“ f. a. pag. 101, îl arată pe Ion Pop-Reteganul ca fiind... preot).

Să-l lăsăm deci pe Ion Pop-Reteganul să-și povestească viața el însuși, domol și sincer, modest și respicăt, fără figuri de stil și fără... fantezie:

??
1853! „M'am născut la 1856 în 10 Iunie, în opidul Reteag, lângă Someșul-mare în Transilvania. Părinții mei sunt (la 1887) agronomi, Dumitru și Mărina. De origine este familia noastră din Măgogea, o comună avută, nobilă și pur românească, de lege gr. cat. lângă Lăpuș. Moșul meu însă, deși nobil și știutor de carte românească, fu silit să se facă de bunăvoie (!) iobagiu, venind în Reteag pe o moșie iobăgească“.

„Familia noastră după tată, dară, este de legea gr. ort. Venind însă moșul în Reteag și văzând că Reteganii încă sunt Români, n'a mai făcut

1. Biografii și studii utile asupra lui Ion Pop-Reteganul au scris *P. Stoica*, *Convorbiri Pedagogice*, 1887, Nr. 10; *Octavian Goga*, 1908, prefață la *Povestiri* (Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 281; *Em. Elefterescu*, *Isvorașul*, 1932, No. 6; *Ion Breazu*, *Literatura Tribunei*, 1938; mai amplu și mai documentat însă decât toți a scris despre Pop-Reteganul d. *H. Petra-Petrescu*, în *Transilvania*, 1934, Nr. 6, *Țara Bârsei*, 1935 (extras) și în cele patru prefețe scrise la broșurile editate de Asociațiune: Nr. 145, 185, 199 și 220 din Biblioteca populară.

capital din separările confesionale, ci și-a botezat copiii la biserica românească' care este unită. El era *Elie Bota*, dar fiind știutor de carte și încuscrit cu mulți preoți, îi ziceau oamenii *Bota Ilie Popa*, apoi numai *Popa Ilie*, iar tatii *Bota Dumitru Popa*, în fine *Popa Dumitru* și azi este *Pop Dumitru*".

Casa în care s'a născut viitorul folklorist ne-o descrie el cu aceeași precizie și sinceritate: „Era o căsuță mică de nuiele, acoperită cu paie, precum erau toate casele Românilor dela noi, după revoluția din 1848. Avea două ferești, una spre miazănoapte și alta spre răsărit. Ferestrele erau cam atât de mari cât e o coală de hârtie și aveau fiecare câte patru ochi de sticlă“. Familia lui Pop Dumitru și a Mărinei a fost binecuvântată de Dumnezeu cu cinci copii. Dintre aceștia numai doi au ajuns anii maturității: Ion, învățătorul, și o soră. Școala primară a făcut-o în Reteag, având patru învățători (câte unul în fiecare an): *Ion Dan*, *Grigore Iuga* („dela acesta am învățat ceva“) *Ion Oltean* și *Alexandru Suciu*.

În toamna anului 1865, după multe stăruinți față de tatăl său, fu trimis la școală la Năsăud, unde studie patru ani iar în al cincilea numai până la Paști, când, îmbolnăvindu-se, fu silit să se retragă. Trei ani din aceștia au fost făcuți la „norme“, adică la normală (în înțelesul de atunci) având ca învățători pe *Basiliu Mureșan* și pe *Cosma Anca*, acestuia, mai târziu, în anii

maturității, i-a făcut un frumos și judicios portret pedagogic în revista *Convorbiri pedagogice* (1886 Nr. 1). Aici, la Năsăud, unde se mai aflau și alți „Popi“, de altfel ca pretutindeni în Ardeal, pentru a-i putea distinge mai ușor, lui Ion Pop din Reteag i s'a zis *Ion Pop-Reteganul*.

În Septembrie 1870, tatăl său hotărîndu-se să-l facă învățător, Ion Pop-Reteganul se înscrie la preparandia din Gherla, iar în toamna anului 1871 pleacă la preparandia din Deva, împreună cu amicul său *Vasile Onigaș* din Gledin (lângă Bistrița), unchiul autorului acestor pagini, pentru a asculta „prelegerile marelui pedagog Vasile Petri, dar nu fui norocos a le auzi, căci acesta bolnav fiind se retrase în pensiune (1871)“. Concepțiile pedagogice ale lui Vasile Petri, concepții utilitariste, întemeiate pe o cultură pedagogică de proveniență germană, i-au fost însă bine cunoscute tânărului preparandist (pe cale autodidactică) și ele i-au fost cele mai bune călăuze în spinoasa carieră a dăscăliei.

73! În anul școlar 1872—76, fiind un elev eminent, i se îngădui să „asculte“ concomitent și cursul (clasa) al II-lea și al treilea. „În primăvara anului 1876 (20 Februarie) părăsii băncile școlii și pășii în lume ca un om vrednic de a-și câștiga pâinea sa. Ar mai fi trebuit să stau până la finea lui Iunie (la preparandie), când se fac examenele, dar era mare lipsă de învățători la școala centrală grănicerească din

Orlat, lângă Sibiu. Deci trimise baronul Urs¹⁾ președintele școalelor grănicerești din fostul reg. rom. 1, pe căpitanul pensionat Ion Mărginean la Deva... Căpitanul era cunoscut bun cu inspectorul secundar Iuliu Bardoși din Deva și cu Ion Candrea, profesor la institutul pedagogic. Astfel fiind și-a dat solia căpitanul, solia la cunoștii lui, că adică el este trimis din partea baronului Urs să ducă un tânăr dornic de a ocupa numai decît postul de învățător adjunct la școala din Orlat. Din sfatul căpitanului cu profesorii preparandiei, cu directorul și cu inspectorul, ieși ca să mă recerce pe mine, doar de voiu fi aplicat a primi acel post, care era îmbinat cu un salar anual de 200 fl., cuartir și trei stânjeni de lemne. Propusu-m'au superiorii pe mine din cauză că eram cel mai apt dintre colegi, ori că voiau a se vedea scăpați de mine? La aceasta nu mă cugetai, ci primii și mersei la Sibiu dimpreună cu căpitanul. Pe atunci director al școalelor din fostul regat român, 1 de graniță era vestitul pedagog Vasile Petri, compatriot de al meu. Mă și duse a doua zi la Orlat, unde mai erau doi învățători: Ștefan Albu învățător diriginte și Ioan Pop (Blăjanul) învățător secundar. Mie-mi dădură clasa I. Par'că acum văd cu ce frică intraiu prima dată în școală, cum nu știam de ce să mă apuc, cum îmi părea rău că n'am mai stat în preparandie până la

1. *David Baron Urs de Margine.*

vară... Dar trecură toate, cetii bărbătește prelegerile ce aveam de predat, răsfoi metodele minteni-minteni și în scurtă vreme devenii acasă cu afacerile dăscălești“. Și *acasă* a rămas Ion Pop-Reteganul, în „afacerile“ dăscălești, vreme de 19 ani cât a funcționat ca învățător!

În Noemvrie 1874 a fost silit să-și facă stagiul militar la reg. 66 (de linie), de unde, în Ianuarie 1875, fu eliberat, condiționat; deși „zicea căpitanul Luca Câmpian, adesea, rămâi la miliție, dară mie nu-mi convenea nici decăt“. După eliberare, fu numit învățător la școala din Vâlcelele-Rele din comitatul Hunedorei. „Acolo nu aflai școală; închirieai deci o casă, iar în loc de bănci bătui nescari scânduri pe pociumbi cu mâna mea, cum putui, și adusei abecedare și începui școala. Până atunci nu fusese școală în Vâlcelele-Rele, oamenii îi ziceau *oșcolariță*“. În toamna anului 1875, fu silit să petreacă iarăși câteva luni în cazarma regimentului 66, de unde plecă apoi la începutul anului 1876 ca învățător în comuna Baru-Mare, pe valea Jiului, „în fundul Țerei Hațegului“. Cei trei ani trăiți la Barul Mare din cauza celor ce le povestește el mai jos, au fost ani hotărîtori pentru formația sa intelectuală și pentru orientarea literară: „De aci încep adevăratele lupte pentru mine, aci mă pusei pe studiu mai serios, și iată cum: Încă pe când eram învățător în Vâlcelele-Rele, cerui dela comitetul Asociațiunii Transilvane să-mi dee

foaia *Transilvania*¹⁾, toate cursurile (numerile) apărute până atunci, cu preț scăzut. Și-o căpătai. Din ea mă amorisai în cetire²⁾, dela oamenii din sat ceream cântece și povești, dar nu aveam curagiul să le public undeva temându-mă că m'or râde redactorii de le voi trimite...

Ca învățător în Baru-Mare, izolat cu totul de lumea esternă, trei ani de zile puțin am părăsit casa cu deosebire iarna nu puteam, nici că aveam unde ieși. Astfel, ca să-mi treacă timpul mai iute, să nu mă *plictisesc* — vorbă importată din România — trebuia să fiu neîntreput ocupat; cetiam continuu scrisori de ale bătrânilor noștri și scriam, cece puteam, cu deosebire adunam material pentru literatura populară care-mi era foarte dragă. Mă mai ocupam și cu cultivarea florilor, ce puteam foarte bine, având edificiul școlii nouă ferești mari, duble (cu geamuri duble), între care aveam iarna plin de vase cu flori, cari vara le puneam în grădină. Primăvara și vara mă ocupam cu cultivarea grădinii; făcui cea mai frumoasă pomărie în acel ținut“.

În toamna anului 1878, din cauza unui proces al sătenilor, (cărora le scrisese reclamația) cu arendașul evreu și cu primarul comunal, e silit să se transfere din nou și astfel ajunge la Lisa

1. E vorba de revista Asociațiunii.

2. Din această „amorisare“ a ieșit și învățarea limbilor germană și maghiară.

(Făgăraș) ca director al școlii confesionale gr. cat. Despărțirea de Barul-Mare l-a durut însă — l-a durut adânc — și în amintirile sale, scrise cu mulți ani în urmă, a dat o robustă și entuziastă expresie dragostei sale pentru acest minunat miez de țară și pentru frumoșii și isteții lui țărani. „Frumos e Ardealul fără măsură — exclamă Ion Pop-Reteganul — dar în el mai frumos este acest corn, ce este în jurul Hațegului și care până în ziua de astăzi se numește Țara Hațegului. Soarele când răsare mai în-țai dă bună-dimineața acestui ținut; razele lui stau mult de vorbă cu Românii hațegului, pe care-i află în munți la oi, în vale la coasă, pe câmp la secere, pe coaste la vaci, căci, deși e mică Țara Hațegului dar întrunește în sine tot ce Ardealul are mai bun și mai frumos; Țara Hațegului se poate numi cu drept cuvânt un Ardeal în miniatură. Numai văzând Țara Hațegului, pot înțelege de ce Dacii, înaintașii noștri pe acest pământ, își făcuseră capitala Sarmisegetuza, în acest colț de țară unde își păstrau ce aveau mai scump și mai bun: pe domniitorul lor cu toate comorile lui. Un adevărat raiu pământesc e acest colț de țară. Zace chiar la cornul Ardealului de către apus-miazăzi; spre apus e despărțit, prin muntele Marmore, de Bănat, iar spre miazăzi îl despart de România (veche) Retezatul cu ramurile lui; pe la pasul Porții de fier mergi de aci în Bănat și pe poarta Vulcanului treci în România (veche).

Răpit de frumusețea acestui ținut l-am căutat adesea; am fost mai în toate comunele mai însemnate, am suit mai pe toate dealurile și munții lui și am făcut cunoștință cu Români din toate clasele ai acestui raiu pământesc; și dacă ar fi să am putere, bucuros aş mai călca odată acest ținut romantic a cărui fiecare vale și culme își are istoria sa, mitul său, produsele proprii; bucuros aş mai sta de vorbă cu câte un Luncan, Macrea, Tatu, Bălan, Boian, Stejar, Gangur, Iarba, Corbu, Mărăscu, Părăscu, Păun, Teian, Băluș, Boju, Fulgeru, Bărcianu, Furtună, Căndea, Păgânul, Ursu, Arbore, Mărilă, Lelescu, Junescu, Pituice, Alun, Troilă, Marcu, Ciacu, Alecu, ș. a. cari mi-au spus atâtea și atâtea istorii din trecutul nostru, cari știu începutul fiecărei familii din ținutul Hațegului, cari vorbesc cu fală despre faptele vitejești și bune, iar cu groază despre faptele mârșave și rele¹⁾.

La „Lisa am organizat pomologia — care altcum în bună stare mi-o lăsase antecesorul Nicolau Albani — încât în vara anului 1879 s'a văzut îndemnat Inaltul Comitet al Asociației a mă remunera cu 25 florini v. a. constatându-se că numai pomăria condusă de d. Domide din Sângeorgiu de lângă Năsăud, care fu premiat cu 550 fl., se află mai presus decât a mea²⁾.

1. *Țara Hațegului*, Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 180 din 1930.

2. „Remunerarea“ aceasta, premiarea, s'a tăcut la îndemnul lui Barișiu.

De altfel pentru pomi, pentru grădinile de pomi, Ion Pop-Reteganul avea o adevărată pasiune, o dragoste fără margini, pentru caracterizarea căreia socotim util să reproducem următorul fragment din una din prefetele scrise de d. *Horia Petra Petrescu*: „A dat odată sfat unui țăran să-și pună meri în grădină. Țăranul, nu și nu! „D'apoi cine și-o mai face de lucru și cu merii ăia!“ Zădarnice au fost toate deslușirile, zădarnică punerea în vedere a unor roade bogate și a unui câștig ușor — omul meu o ținea orbiș că nu-i trebuie altoi de măr în gospodăria sa. „Nu?“ — „Nu!“ Atunci ți-oiu aduce cu altoi în grădină, zise hotărît Ion Pop-Reteganul. „În grădina mea?“ „Da, într'a Dumitale“. „Chiar dacă nu vreau eu?“ „Chiar dacă nu vrei!“ și s'a dus cu puterea grădinarul cel bun și a sădit pomișorii cari aveau să dea peste 2—3 ani niște mere de mai mare dragul¹).

Nici la Lisa nu zăbovește însă prea mult. O neînțelegere cu conducerea superioară a școlilor confesionale gr. cat., — în legătură cu numirea sa ca învățător definitiv — îl face ca în anul următor să se transfere tocmai la *Boușarul Superior și Inferior* din diecesa Lugojului, „chiar în pasul Porții de fier“. Și aici află școala „părăsită, desgrădită, ruptă“ și „nici un unic (singur) abecedar“. După șfortări și jertfe de neînchi-

1. *Odinioură și acâm.*, Bibl. pop. a Asociațiunii, 1933, Nr. 199.

puit izbutește să dea școlii un nou avânt și să înzestreze — la început din punga lui — pe toți elevii cu abecedare și cu legendare (cărți de cetire). Locuitorii satului prinseseră o dragoste atât de mare de noul lor învățător, încât — lucrur — peste doi ani îi urcară salariul dela 200 la trei sute de fl. numai pentru a-l reține, el însă, condus meru de setea de a cunoaște cât mai mult pământ românesc, cât mai mult suflet și folklor național, marea sa pasiune de totdeauna, părăsi și se retrase „în munții lui Iancu și Horia, învățător la școala confesională din Bucium-Șeasa“. În Bucium-Șeasa, la umbra marilor amintiri istorice, a stat trei ani culegând sute de legende și de balade, mii de chiuituri populare și de alte specii de literatură populară, părăsind apoi satul acesta pentru a merge la Sâncel (lângă Blaj).

Sâncelul l-a ispitit prin apropierea sa de Blaj, de vestiții canonici dintre cari el a cunoscut mai de aproape pe Timotei Cipariu și pe Ion Micu-Moldovanu, (Moldovănuț) — care i-a fost un foarte sincer sprijinitor — și prin posibilitatea de a putea astfel intra în mai strânse re'ațiuni cu cărturarii și scriitorii vremii. Din Sâncel a redactat (1886) revista *Convorbiri Pedagogice* a cărei proprietar și director era P. Stoica din Panciova (Banat). „Scopul revistei acesteia era a ridica pozițiunea socială a învățătorilor; dezlegarea chestiunilor pedagogice pe bază științifică

și introducerea reformelor trebuincioase în organizarea învățământului public și familial¹. Pentru a ajunge la Sâncel refuzase un post bun în comuna Satul Nou din Banat, „dar cu — povestește Ion Pop-Reteganul — preferii a rămâne în apropierea Blajului cu speranța că domniei cei mari își țin promisiunile“, — de cari se vede că va fi avut la părăsirea *Bucium-Șearei* — „am văzut însă cu timpul că m'am înșelat“.

Cel mai mare neajuns pe care l'a avut de îndurat în această comună, acela care l-a făcut ca în Noemvrie 1886 să se transfere la Rodna Veche, a fost plățirea extrem de neregulată a modestului său salariu, ce întârzia uneori cu luni. Și despărțirea de Sâncel l'a mâhnit. „Vă mărturisesc că-mi păru rău că las Sâncelul, unde pusei școala în rând bun și făcui o pomărie de model, iar padimentul cuartirului învățătoresc îl făcusem numai cu câteva zile (înainte) cu mâinile mele, dar fără plată nu mai puteam, că mă strângeau și pe mine alții în curele. Imi luai adio dela prietenii din Sâncel și Blaj, cu cari trăii atâtea zile bune, văzui pentru ultima dată pe venerabilul moș Cipariu, care mă iubea foarte, și venii aci, unde sunt și în ziua de azi (1887), și unde mă aflu foarte bine numai că salariul e prea mic în comparație cu pretențiunile unui opid metalurgic ca Rodna“...¹).

1. La 1 Februarie 1888 îi scria de aici lui Gh. Barițiu aducându-i la cunoștință dorința sa de a trece în România.

La Rodna, constatând ceea ce de altfel văzuse pretutindeni — greutatea familiilor sărace de a-și putea procura cărțile și requizitele școlare necesare elevilor de curs primar — și știind câte neajunsuri didactice se ivesc din acest dureros motiv, a luat inițiativa de a înființa un comitet cu misiunea de a face un călduros apel către întreaga suflare românească din Ardeal, pentru crearea unui fond din care să se procure elevilor săraci cărțile trebuincioase. În fruntea acestui comitet a fost ales „Magnificul Domn *Florian Cavaler de Porcius*, membru al Academiei Române“.

„Puțin însă s'a putut face, pe lângă toate apelurile comitetului nostru, căci chiar cei mai avuți ai neamului, cei ce strigă la dese ocazii în gura mare: Nația, neamul, trebuie luminat; cei ce continuu pun vina pe preoți și pe dascăli că nu limpezesc mintea nației, aceia sunt cari nu au contribuit cu nici o monetă chioară pentru acest scop. Tot ce au încurs, a fost dela dascăli de cei mici, preoți, iar de cei mici posesori (proprietari) și plugari, câteva domnișoare și doamne, câțiva comercianți tineri din Brașov, puțini funcționari de ești mărunți. Dar să fi dat ceva consilierii, mitropolității și episcopii, canonicii, protopopii, avocații (cu excepția de d.

Trecerea această o punca în legătură cu eventuala premiere a unui *abecedar* al său de către Ministerul Instrucțiunii din București.

Emanoil Ungureanu din Timișoara,¹⁾ medicii, inginerii, profesorii cei cu plăți mari, posesorii cei mari de pe câmpie, din munții cu aurul și de pe aiurea, feri Doamne. Așa apoi, numai din gură, dela masele încărcate de mâncări alese și băuturi scumpe slab vom lumina neamul dacă nici abecedare nu-i dăm“.

În viața mea — își încheie el autobiografia vieții de învățător — am organizat din nou 5 școli: din Vâlcelele-Rele, Baru Mare, Bouțari, Bucium-Seusa și Sâncel, iar la școlile din Orlat, Lisa și Rodna de nu am contribuit la ridicarea nimbului lor, cel puțin le-am ținut în starea — în care le aflasem“.

Nici la Rodnă nu-i fu dat să officieze timp prea îndelungat fiindcă, în toamna anului 1892, bolnav de ochi, e silit să se pensioneze și astfel se retrage la Reteag. În Octombrie 1893, cu ocazia adunării generale a Asociațiunii, ținută la Năsăud, e ales secretar (al doilea) al acestei vechi societăți, și membru (supleant) în comitetul central. În această calitate se așează la Sibiu, de unde din cauza aceleași boli de ochi, vine și locuște doi ani la Monor (Năsăud), la părinții soției sale, Luiza.

În 1898 îl găsim iarăși la Reteag fiind redactor al Revistei ilustrate, editată de preotul Ion Baciș din Șoimuș. Sibiul îl atrage însă din nou. În 1899 și 1900 locuște în acest oraș (Quer-

1. Cunoscutul economist și filantrop bănățean.

gasse Nr. 15) robotind în redacția ziarului Tribuna și Foaia Poporului și încercând să-și tipărească Novелеle și schițele în patrusprezece broșuri. (N'au apărut însă decât două).

În 1901 se retrage din nou la Reteag; timp de câțiva ani se ocupă de grădinărit și de literatură, iar la 3 Aprilie 1905 se stinge în vârstă de 52 de ani.

Abia cu o lună înainte de a muri îi scria lui N. Iorga o lungă și inimioasă scrisoare arătându-i întreaga strădanie și neajunsurile vieții sale, destăinuindu-i că pe lângă lucrările tipărite „mai am eu și alte manuscrise, multe, multe, care conțin vreo 4000 poezii populare, apoi unele legende și un braț bun de novele traduse din limba germană, plus povestiri din viața poporului“. Scrisoarea începe printr'o invitație adresată lui N. Iorga de a vizita Reteagul: „Și, spunând drept, m'a lovit un dor de a-ți scrie câteva șire, cu atât mai vârtos că eu șed chiar la poalele liceului și aș dori mult ca venind în Transilvania în afaceri literare să abați și pân' la mine, să te duc la liceul lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, la acel cuib de vulturi făcut de mâni ciceieșești, în fundul hotarului nostru dinspre miazănoapte și din care puțin se mai cunoaște. Dar atâta cât stă, tot merită să fie văzut de oameni dotați cu darul scrierei frumoase, că te miri — cândva pot să ne prindă bine acele câteva ruine. M'aș bucura deci, domnule Iorga, dacă la vara viitoare ai fi bun să mă cauți,

nu atât pentru mine, cât mai mult pentru rui-
nile și împrejurimile liceului.

Merită a fi văzute. Dar până atunci e mult;
poate să fiu norocos a te vedea aici, poate nu".
(I. E. Torouțiu: *Studii și doc. lit.* vol. XII
pag. 92).

Ion Pop-Reteganul a prevăzut bine. N'a avut
norocul de a arăta lui N. Iorga ruinele liceului.

Marele istoric a scris însă despre prietenul său
dela Reteag cel mai frumos articol de pomenire.

Aceasta și așa i-a fost viața. Simplă, mo-
destă și împletită cu multe neajunsuri, cu multe
nedreptăți și cu multe strădanii.

A fost însă o viață iluminată de cultul muncii,
de neobosită credință în puterea de ridicare și de
creație a poporului român, o viață pilduitoare
rodnică și demnă.

Pentru învățători în special, întocmai ca și
viața lui Mihail Lupescu, viața învățătorului
Ion Pop-Reteganul este una din acelea cari tre-
buesc cunoscute și urmate.

Conținutul ei spiritual și semnificația ei lite-
rară se vor evidenția în cele ce urmează.

De altfel opera lui Ion Pop-Reteganul, — mai
mult decât viața — e din acelea cari nu se
pot uita.

III.

Se știe de către toți cei cari se îndeletnicesc cu literatura și cu istoria noastră literară că Ion Pop-Reteganul a fost un folklorist — unii adaugă chiar un mare folklorist — dar prea puțini cunosc adevăratele margini ale acestei opere folklorice, adevărata ei cuprindere. Și aceasta nu fiindcă n'ar fi fost unii cari ar fi dorit în chip sincer să cunoască întreg folklorul adunat de învățătorul dela Reteag, ci fiindcă — din nefericire — cea mai însemnată parte a acestei opere n'a ajuns încă să vadă lumina tiparului.

Ingrămădită la Academia Română în douăzeci și unul de volume mari, ea își așteaptă și azi editorul și cercetătorul literar, pentruca astfel să poată ajunge în mâinile aceluia pentru care a fost culeasă.

Neputând face deocamdată mai mult, ne resemnăm — în așteptarea unor posibilități mai largi — a înfățișa, și aceasta pe scurt, cuprinsul și natura celor douăzeci și unul de volume, pentruca cel puțin pe această cale să poată ajunge la cunoștința cititorului român.

Manuscrisele lui Ion Pop-Reteganul sunt înregistrate la Academie sub N-rile 4524—4544.

Volumul I (manuscrisul 4524) a fost intitulat de autor Cântece bătrânești (cu subtitlul hori lungi) și cuprinde 103 cântece având 416 pagini. Cântecele acestea — balade — făcând parte din cele mai autentice tradiții ale poporului ro-

mân din Ardeal, reprezentând o serie întreagă de eroi și de eroine populare — înfățișați uneori în câte trei — patru sau mai multe variante — merită să fie cunoscute pe o scară cât mai întinsă, mai ales de aceia cari se interesează de trecutul și conținutul baladelor românești din Ardeal.

În volumul acesta, pe lângă un atât de însemnat număr de balade, se află și o serie de descrieri de sate din Ardeal, cari și ele ar merita să fie cunoscute, fiind datele istorice utilizate de Ion Pop-Reteganul și mai ales tradițiile orale și legendele asupra acestor sate — legende azi din ce în ce mai puțin auzite — aruncă o lumină nouă asupra trecutului mai vechi și mai nou al satelor: *Sâncel*, *Feldru* (Năsăud), *Strâmbul* (Năsăud), *Bucium-Șeasa*, *Giurgești* (Someș), *Rodna*, *Șanț*, *Rețag*, // *Săcădate* // și *Nimigea*.

În volumul II (mass. 4524) intitulat *Cântece Voinicești* se află 151 de cântece bătrânești, balade și doine.

În volumul III (mass. 4525) se află 200 Cântece ostășești (pag. 283); unele din aceste cântece au fost culese de la soldații din reg. 51 și 63 (infanterie) și cuprind numeroase episoade din războaiele Austriei cu Prusia și cu Italia (1866), bătălia de la Custozza, lupta de la Königgrätz etc. La pag. 168—169 (pagini mari) se află apoi un mic dar documentat și extrem de interesant studiu asupra cărîinței (zadic, opreg) în Ardeal și Banat, arătând cum sunt făcute și cum (cine) se poartă cărîințele în satele de pe

Someș, în jurul *Năsăudului*, în satele de pe valea *Bârgăului*, pe lângă *Reghin*, în *Țara Oașului*, în *Săcădate*, *Avrig*, la poalele *Țibleșului*, în *Marmația* (Sighet) și *Banat*, și chiar și în câteva sate din marginea vestică a *Bucovinei*.

Volumele IV *Cântece de bucurie* — (numai 33! — așa sunt de puține bucuriile Românului!) și vol. V — *Cântece de iubire* (370) — sunt cuprinse în mss. 4526, având 332 pagini; *Cântecele de jale* (430!) se află în vol. IV, mss. 4528 (249 pag.); *Cântecele de dor* (237), vol. VII, se află în mss. 4529 (256 pag.); *Cântecele de urît, mânie, năcaz* (590) se află în vol VIII mss. 4530 (pag. 292) și în mss. 4531 (pag. 333); vol. IX (pag. 367, mss. 4532, cuprinde *Doine satirice* (325); *Chiuituri*, vol. X, XI și XIII se află în mss. 4533 (pag. 387), 4534 (pag. 444), 4535 (390 pag.) și 4536 (pag. 473). În mss. 4537 (pag. 318), vol. XIV, se află poezii *Diverse*; idem în vol. XV mss. 4538 (pag. 305) și mss. 4539 (pag. 302). În acest din urmă volum (pag. 1—3) se află o lungă listă de „*vorbe cari sunt numai ale bârgăoanilor*“. Cu volumul al XVII-^{lea} începe *Proza*. Partea I: *Nașterea, tinerețea, moartea* (la Români) privite din punct de vedere folkloric), mss. 4540 (240 pag.). „*Din parte-mi* — scrie el în prefață — *jăcui cât putui adunai însumi, îmi comunicară prietenii și scosei și din revistele noastre ce putui afla și pusei aci la un loc, cu cei ce ar voi a face studii lungi și aprofundate, să nu fie siliți a răsfoi atâta cât*

am răsfoit eu". În volumul al XVIII (mss. 4541), avem *Proză: Partea II: Nunta* (la Români), pag. 196. „*Dacă unele din cele care le-oiu spune eu în acest tractat, — mărturisește în prefață — s'ar afla doară și în careva din cărțile amintite (Nunta la Români de Elena Sevastos și cea de S. Fl. Marian), să ne aducem aminte că cu puțință va fi fost ca eu însumi să o fi comunicat respectivului autor și deci acum îndreptățit mă în a-mi reproduce și în opul meu lucrarea mea*”.

În volumul XIX, *Proză: Partea III* ni se înfățișează *Sărbătorile anului* (mss. 4542, pagini 222) începând cu 1 Ianuarie și terminând cu 31 Decembrie. (Volumul acesta a fost terminat în Rodna la 1 Faur 1892). Volumul al XX (mss. 4543), *Proză: Partea IV* ni se prezintă *Crăciunul* cu nenumăratele *colinde* și obiceiuri (293 pagini). Volumul XXI, și cel din urmă cuprinde *Diverse* (mss. 4544) în 249 pagini. Din acest volum remarcăm frumoasele și interesantele legende asupra unor locuri cu caracter istoric. Ion Pop-Reteganul ne înfățișează astfel *Peștera dela Almoș* (Comorile lui Darie Împărat) *Muntele Fata și Piscul Fetei* (Munții Apuseni), *Fântâna Boziașului, Piatra Dracului*, (lângă Sebeș), *Cetatea Gurghiului, Țara Oașului* (Legenda Tâlnei), *Cetatea din Crengare* (Hațeg); sugestive descrieri de călătorie apoi despre *Strâmbul, Lăpuș și Mănăstirea Nicula* cu evocarea lui *Pintea Viteazul*.

Incheind această lungă enumerare a volumelor sale manuscrise, nu ne putem stăpâni regretul de a vedea cum cea mai masivă și mai grandioasă înfățișare a folklorului românesc din Ardeal zece astfel — necunoscută și necercetată — în cartoanele Academiei Române. Câtă inimă a pus Ion Pop-Reteganul și la câte privațiuni s'a su-
pus culegând, clasificând și adnotând această li-
teratură, ne-o arată emoționat de elocvent însăși
miile de pagini pe cari este copiată, folkloristul
retegan, în lipsa unei alte hârtii, văzându-se
nevoit să scrie balade, descântece și colinde
până și pe plicurile scrisorilor primite și pe co-
perțile nescrise ale diferitelor reviste! Sunt zeci
și sute de pagini al căror scris se vede că a fost
ășternut cu ajutorul unei cerneli pe care și-a
făcut-o însuși autorul și în care urmele funin-
ginei se văd destul de clare.

O bună parte a operei folkloristice și literare a lui Ion Pop-Reteganul se află apoi risipită și immormântată în periodicele vremii, ziare și
reviste, la care a colaborat cu multă râvnă și
entuziasm.

Cine va răsfoi Gura Satului (Arad 1867 — 1881, 1901—1903), Școala Română (Sibiu 1875 — 1881, 1891), Observatorul (Sibiu 1878—1885), Foaia școlastică (Blaj 1883—1886), Gazeta Poporului (Timișoara 1885—1892) Convorbiri Pedagogice 1886—1888), Cărțile Săteanului Român (Blaj 1886), Gazeta Transilvaniei, Familia, Telegraful Român, Transilvania, Foișoara (con-

dușă de Gr. Sima), Unirea (Blaj 1891), Foaia Poporului (Sibiu 1892—1904), Tribuna (1884—1903), Poporul Român (B.Pesta 1901), Revista Ilustrată (Șoimuș 1898—1900), Gazeta de Duminecă (Șimleu 1904), Amicul Familiei (Gherla 1878—1890), Luceafărul (1902—1903), va da peste sute de pagini populare, datini și tradiții, schițe, povestiri și nuvele, traduceri și articole, recenzii și comentarii critice iscălite de Ion Pop-Retegănuș.

Ce, și cât a putut tipări și ce se poate citi și astăzi cu oarecare ușurință, din punctul de vedere al găsirii cărților, se poate vedea din următoarea bibliografie:

1. Trandafiri și vioarele. Poezii populare, Gherla 1884; ed. II 1891, ed. III 1899, ed. VI 1921. Pagini 80. Cuprinde: Cântece bătrânești (10); voinicești (16); de bucurie (19); de iubire (111); de jale (11); de dor (25); de urît, mânie, năcaz (46); satirice (19); din Basarabia (2). Cu gândul la marea sa colecție — ce va fi încredințată Academiei — scrie în prefața ed. II: „La această ediție nu adaug nici note explicatoare; aceasta e menită numai pentru popor; iar notele le-am pus la marca mea colecție de poezii populare, care numără aproape șase mii poezii”.

2. Inimțoara adecă floarea poesiei naționale de cei mai buni scriitori Români, are două părți: I Poezii lirice: imne, ode, elegii, doine, hore. II Poezii epice: legende, epopee, balade, tablouri, epigrame, alegorii. Sibiu, editura Krafft, 1885. Pagini 188.

3. Țiganii, Blaj, 1886. ?

4. Chiuituri de cari strigă feciorii la joc. Gherla, 1887.

5. Povești ardelenesti Cinci tomuri. Brașov, 1888; ed. II, Brașov, 1913.

6. Curs practic de pomărit. Arad, 1889.
7. Starostele sau datini dela nunțile românilor ardeleni, Gherla, 1871; ed. II 1896; ed. VI 1921.
8. Cartea poporului (Carte de citire). Brașov 1892.
9. Leont cel tânăr. Gherla 1893.
10. Prietnul sateanului român. Gherla, 1895.
11. Bocete adecă cântări la morți. Gherla, 1897, (291 pag.) ed. II 1906.
12. Opșaguri cât pilite cât cioplite. Gherla, 1897.
13. Nuvele și schițe. Gherla, 1898.
14. Românul în sat și la oaste. apreciat de cântecele lui poporale (90 pag.) Gherla, 1899; ed. II 1913.
- + 15. Pintea viteazul (90 pag.) *Tradiții, legende și schițe istorice* - Brașov 1899, Retipărire din *Gazeta Transilvaniei*. 96!
16. Pilde și sfaturi pentru popor. Gherla, 1900.
17. Povestiri din viața țăranilor români. Partea I Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 1 din 1900.
18. Idem partea II. Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 2 din 1901.
19. Zidirea lumii; Adam și Eva: Originea Sf. Cruc și Cele 12 Vineri. Gherla, 1901.
20. Pomicultura. Șimleul Sivanici 1904.
21. Povestiri din viața țăranilor români.? Cu o prefață de O. Goga Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 28 din 1908; ed. nouă în 1911 (cu o prefață de O. C. Tăslăuanu); ⁺ ⁺ nr. 8 și 29.
zaltă ediție în 1938 Nr. 250. 1911 | 1913
22. Lucă-minte slabă (și alte povestiri pentru popor) Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 126 (1925). Cu o scurtă prefață, pag. 72.
23. Casa țăranului român. Sfaturi. Bibl. pop. a Asociațiunii Nr. 145 (1927). Cu o prefață de Horia Petra-Petrescu.
24. Stan Bolovan și alte povestiri ardelenesti. Bibl. pop. a Asoc. Nr. 72 (1929).
25. Din Țara Hațegului - Povestiri - Bibl. pop. a As. Nr. 180 (1930).

26. Copiii Ursuțului (și alte povestiri). Bibl. pop. a As. Nr. 185 (1931) cu un cuvânt înainte de H. P. P.

27. Odinioară și acum. Amintiri din copilărie. Bibl. a As. Nr. 199 (1931). Cu o prefață de H. P. P.: „Cine a fost Ion Pop-Reteganul?”

28. Munți, animale și pământ. Legende. Bibl. pop. a As. Nr. 220 (1935).

29. Nuvele. București, f. an.

Bibl. p. toți. —

30. Dascălul Ioniță. Bibl. pop. a Asociațiunii.

La acestea adăugăm seria de portrete pedagogice și culturale publicate în revistele *Convorbiri Pedagogice* și *Revista Ilustrată* neadunate încă în volume: *Cosma Anca, Basiliu Petri, Basiliu Mureșan, Georgiu Radu Melidon, V. Gr. Borgovan, D. R. Cordescu, Visarion Roman, Andrei Mureșan, Partenie Cosma, Avram Iancu, George Barițiu, Dr. Silvestru Morariu, Mitropolitul, Șuluțiu, Constantin Morariu, Iosif Sterca Șuluțiu, George Cătănă, Dr. Aurel Mureșanu, Mitropolitul Miron Romanul, Dr. Ioan G. Sbiera*, etc. etc.

Aceasta este — deși avem convingerea că mai sunt broșuri și retipăriri postume cari nu ne-au trecut încă prin mână — ceea ce a scris și a tipărit învățătorul Ion Pop-Reteganul. Unul din marii noștri cărturari, N. Iorga, văzând această activitate, nu s'a putut opri să nu exclame: „E o uimire ce a strâns el într'o viață destul de scurtă și plină de atâtea greutăți!”...

Ce semnificație are această operă, care este valoarea ei culturală? În placheta noastră din

Biblioteca învățătorilor din Cluj (Nr. 11 din 1939) am răspuns pe larg acestei întrebări, căutând să încadrăm pe Ion Pop-Reteganul în cadrul vremii sale și să-i stabilim valoarea în raport cu aceasta. Ne voind a ne repeta, mai ales că din acest punct de vedere nu avem nimic de adăugat — placheta de față urmărind în primul rând să lămurească datele biografice și bibliografice ale existenței lui Ion Pop-Reteganul, — ținem totuși să precizăm și aici că folkloristul și scriitorul acesta nu poate fi judecat în afara felului său de gândire și a intențiilor sale literare¹⁾.

„De vreo douăzeci și cinci de ani — scrie el în prefața primului său volum de schițe și nuvele — scriu și eu, ca multă lume, ce mă taie capul, când am vreme. Am scris din gura poporului poezii și povești, și am scris din capul meu unele lucruri și întâmplări din viața poporului nostru, după cum le vezi cu acești doi ochi și după cum biata le putu”. Mai mult am privit la inima și mintea poporului nostru, dar nu prin razele cutărui neamț. învățat, ci am privit-o din faptele ce săvârșește, bune, rele, cu cap ori fără

1. Din punct de vedere critic asupra lui Ion Pop-Reteganul au scris următorii: Marie Chendi: Foiletoane (Un povestitor ardelean); Eugen Lovinescu: Istoria literaturii rom. contemporane vol. IV; H. Sanielevici: Poporanismul reacționar (pag. 132); M. Dragomirescu: Critice vol. II pag. 128; Ion Breazu: Literatura „Tribunei” (pag. 80); N. Iorga: Oameni cari au fost vol. (pag. 93 - 94.

cap, după cum le săvârşeşte. Am fost cu băgare de seamă pe ce căi devine poporul nostru - la stare și vază, și pe ce căi pierde aceste odoare. Acestea sunt lucrurile ce mi-au făcut spargere de cap și pe acestea le-am pus pe hârtie. Acum le adun la un loc, căci mi-am zis: doar de cumva s'a afla câte unul din bunii cititori, care să poată învăța ceva din ele. Și dacă în adevăr ar fi așa, aș fi cel mai voios“.

Iată, acesta a fost crezul literar al lui Ion Pop Reteganul. Un crez în afara condițiilor estetice ale literaturii, un crez în care colcăia utilul (pentru popor) nu frumosul, morala, nu arta, adevărul (văzut) nu fantezia. Un scris educativ deci, un scriitor al țăranilor, unul care le-a vorbit și le-a scris graiul, unul care le-a trăit viața, cot la cot, zi de zi — un țăran cărturar. „L-a făcut scriitor — scrie N. Iorga — destăinuirea ce a primit încă din cea mai fragedă copilărie despre frumusețea de închipuire pe care le păstrează în sufletele lor întunecate cei mulți și obidiți din acest neam. Școală de gândit, simțit și scris, facultate de litere și „cerc literar“ i-au fost lui căsuțele Reteganului unde meșterii spuneau povești“ A-l judeca deci din punct de vedere estetic așa cum au făcut-o Ilarie Chendi și Dl. E. Lovinescu, însemnează a judeca prea de sus.

Octavian Goga a înțeles cu mult mai bine sufletul și misiunea literară a învățătorului dela Reteag: „N'a fost — scrie cântărețul pătimirii

noastre — un suflet cu adâncimi mari, cu sbuciumul greu al patimilor, ci dimpotrivă chipul blajin al modestului învățător dela sate era o întrupare a țăranelui nostru. Din tot scrisul lui se deslușește dragostea de țară a săteanului, îndemmurile sănătoase ale minții de gospodar pacinic. E un adânc iubitor al naturii și înțelege farmecele care se desfac numai ochiului priceput al țăranelui nostru. Tremurul leneș al amurgului de vară, svonul adormitor al freacățului din pădure, țârâitul grecilor din vatră, toate farmecele și bucuriile luminoase ale vieții dela țară prind cuvânt în povestirile Reteganului, spuse cu cumpăt, cu graiu limpede și cu prisosul de glumă și zicători care împestritează poveștile noastre. De aceea scrisul lui Pop-Reteganul se îndreaptă țărănimii". Așa să-l înțelegem și să-l judecăm deci pe Ion Pop-Reteganul, așa — ca pe un scriitor popular.

Aceiaș concepție însuflețită și limpede o are Ion Pop-Reteganul și despre folklor: „Îți aduci aminte — scrie el în prefața Bocetelor — de ceea ce a zis marele poet Alecsandri: Românul e născut poet. El își duce soarta și traiul între toate împrejurările. Când intră în lume puiul de român, este însoțit de cântece vesele; toși se bucură că a venit om pe lume. În cântece a-doarnie, în cântece se trezește, în cântece prinde a gânguri cele dintâi vorbe. De se simte rău „puiul mamei”, mama și bura și mătușele-i cântă și descântă, ca să-i fie bine.

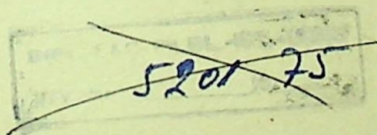
Când e mărișor de apucă a umbla prin șezători și clăci, pe la lucru și pe la moară, el cântă însuși, se pomenește cântând. Atunci, cântă de dragoste și dor. Vire timpul de-l iau cătană, atunci cântă de mână, de dor și jele, iar ai lui toți cântă cu el, cu deosebire mama — și drăguța lui. Vine dela oaste; vine și i s'a schimbat și cu ea și cântecul. Acum iar cântă de bucurie și de dragoste. Se căsătorește. Ceremonia nunții stă toată din cântări de desfătare, toată din cântece de dragoste. A nimerit bine cu căsătoritul — nu se desparte de cântecele lui vesele; a nimerit rău — cântecele îl însoțesc și atunci, dar cântecele de ură, mânie, necaz, jăle...

Imbătrânește omul, i se apropie sfârșitul; acum nu mai cântă, că nu mai poate, dar ca și la intrarea lui în lume, așa și la ieșirea lui din lume, cântă alții pentru el, cei mai de aproape ai lui, mama, surorile, mătușile. Cât timp a fost tare și mare, și-a cântat însuși cântecele. După moarte, ca și la intrarea lui în lume, i le cântă alții, sau mai bine zis i le cântă altele, căci femeia i-a cântat la leagăn și femeia îi cântă și la coșciug; aceste două soiuri de cântări, ale leagănului și sicriului sunt numai ale femeii, fie ea ca mamă, bună, mătușă, soră ori prietenă“.

În cecece privește scrierea folklorului, Pop-Reteganul recomandă scrierea „chiar așa după cum o exprimă poporul, fără a adăuga ori lăsa ceva afară“. De crede — se adresează el folkloristului — că vreun cuvânt oarecare nu e

înțeles de mulțimea Românilor — explice-l, și crede că nu s'ar putea exprima chiar după cum îl exprimă poporul în acel ținut, pună-i semne ori-câte și explice această împrejurare, dar nu-l înlocuiască cu altul pentru cât bine în lume“.

În toate a fost așa dar un om al poporului, un scriitor al său, și așa l-au înțeles și apreciat toți marii cărturari ai vremii sale cari, în frunte cu V. Alecsandri ce se afla în corespondență cu învățătorul dela Reteag și cu Titu Maiorescu care ca ministru i-a premiat culegerea de Povești ardelenesti, pentru a nu mai vorbi de aprecierile ardelenilor T. Cipariu, G. Barițiu, Ion Micu-Moldovanu — din îndemnul căruia a publicat Inimioara — G. Coșbuc și I. Slavici, au arătat cu toții multă înțelegere pentru viața și activitatea lui Ion-Pop-Reteganul.

S'AU TIPĂRIT DIN

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

PÂNĂ ACUM

2.667.000

DE EXEMPLARE

- C. 59. Absinția de I. SIMIONESCU.
 C. 60. Polonița de I. SIMIONESCU.
 C. 64. Lecturi geografice.—Asia de L. SIMIONESCU.
 C. 31. Sfântul munte de Aurel COSMA.
 C. 97. Bulgaria de I. SIMIONESCU.
 C. 104. Juco-Iavia de I. SIMIONESCU.
 C. 115. Slovacia de Dr. P. P. DOVAL.

ISTORIE

- C. 25. Ceșșia de pe Nistru de Ap. CULEA.
 C. 43. Din vremea lui Ștefan cel Mare de GEN. R. ROSETTI.
 C. 51. Țara visurilor împietrite (Echip-tul) de MIRCEA HEROVANU.
 C. 61. Date istorice și culturale din România de CRONICAR.

ENERGII STRĂINE

- C. 28. Oameni de înălțime de Ap. D. CULEA.
 A. 29. Henri Ford de ING. N. GANEA.
 A. 35. Din viața oamenilor întreprin-zători de Ap. D. CULEA.
 A. 40. M. Dethelot de M. ZAPAN.
 A. 42. Gotha ca naturalist de Prop. I. SIMIONESCU.
 A. 53. E. Foux de Dr. G. MARINESCU.
 A. 59. Newton de O. RICESCU.
 A. 66. Din viața marilor fizicieni și chimiști de C. ALLACI.
 C. 67. Descartes de O. ONICESCU.
 A. 67. N. Machiavelli de VL. BOANTĂ.
 A. 69. I. Urban-Jarank de A. GOROVEL.
 A. 86. H. Poincaré de C. PĂRVULESCU.

ASTRONOMIE

- A. 15. Planeta Marte de Ion PAȘA.
 A. 16. Dala Omor la Einstein de Ge-neral Sc. PANAITESCU.
 A. 22. Nebuloasele de M. E. HEROVANU.
 A. 24. Scrișori cerești (Meteorițele) de I. SIMIONESCU.
 A. 26. Mercur și Venus de C. NEDOIȚĂ.
 A. 68. Stea nouă de C. ARDINTEANU.

FIZICO-CHIMIE

- A. 13. Razele X de AL. CIȘMAN.
 A. 21. Fulgerul și trăsnetul de C. G. BRADETEANU.
 A. 25. Din istoricul electricității de Stel. C. IONESCU.
 A. 30. Noțiuni de electricitate de Ing. CASSETTI.
 A. 38. Electrochimia și electroliza de N. N. BOTEZ.
 A. 41. Izvoara actuale de energie de E. SEVERIN.
 A. 63. Circulația materiei de Prop. I. SIMIONESCU.
 D. 4—5. Aerul lichid de Ilie MATEI.
 D. 25. Gazele otrăvitoare de M. ZAPAN.
 A. 28. Electricitatea în gospodăria noastră de St. GEORGESCU-GORJAN.
 D. 70. În Laboratorul chimistului amator de E. NEVEK.

ȘTIINȚELE NATURALE

a) Zoologie

- A. 4. Albinele de T. A. BĂDĂRĂU.
 A. 8. Furnicile de T. A. BĂDĂRĂU.
 A. 14. Porumbel mesageri de V. SA-DOVEANU.
 A. 20. Protozoarele de I. LEPTI.
 A. 50. Șobolani și șoareci de Prop. RADU VLADESCU.
 A. 59. Fluturii de zi de I. SIMIONESCU.
 A. 60. Fluturii de noapte de I. SIMIONESCU.
 A. 64. Păsori de apă de C. S. ANTE-NESCU.
 A. 74. Instrumente omenești la plan-te și animale de I. SIMIONESCU.
 B. 59. Insectele văzătoare arbori-lor roditori de Gh. FIȘTESCU.
 A. 77. Termitele de T. A. BĂDĂRĂU.
 A. 78. Viața misterioasă a țipariilor de ZAHARIA POPOVICI.

b) Botanică

- A. 23. Bacteriile fotosintetice de L. POPU-CAMPEANU.
 A. 56. Plante carnivore de I. POPU-CAMPEANU.
 A. 65. Flori de primăvară de I. SIMIONESCU.
 A. 71. Plante străine din comerț de I. POPU-CAMPEANU.

c) Geologia-Paleontologia

- A. 3. Gaz Metan de I. SIMIONESCU.
 A. 33. Animale de damut del. SIMIONESCU.
 A. 49. Petrolul de I. SIMIONESCU.
 A. 54. Cutremururile de I. SIMIONESCU.
 A. 57. Chihlimbarul de A. RAICHOȘ.
 A. 62. Sarea de I. SIMIONESCU.
 A. 87. Viața Pământului I. SIMIONESCU.
 A. 80. Planta e filia de I. SIMIONESCU.

d) Anatomie-Fiziologie

- A. 17. Cum vedem de Dr. I. GLAVAR.
 A. 37. Ficatul și boala lui de Dr. M. CĂHANESCU.
 A. 47. Vitaminele de Dr. N. GAVRULESCU.
 A. 55. Cum birua viața de Dr. V. ZAHARESCU.
 A. 61. Glanda cu secreție internă de Dr. C. PARNON.

e) Biologie și Antropologie

- A. 43. Viața în munți del. SIMIONESCU.
 A. 41. Biologie de I. SIMIONESCU.
 A. 45—46. Fauna Mării Negre de BĂDESCU M. și CARAUSU S.
 C. 10. Viața în adâncul mărilor de C. MOTĂȘ.
 A. 81. Originea omului de I. SIMIONESCU.
 A. 82. Omul paleolitic de I. SIMIONESCU.
 A. 83. Omul neolitic de I. SIMIONESCU.
 A. 84. Primiiivi de așide I. SIMIONESCU.
 A. 85. Viața la Poni de I. SIMIONESCU.

MEDICINĂ-IGIENA

- A. 72. Tutunul, fumatul, și sănătatea de DR. N. GAVRILESCU.
A. 73. Boalele inimii de DR. C. BACALOGU.
A. 75. Cancerul de DR. GHEORGHIU.
A. 76. Boalele Stomacului de DR. C. BACALOGU.
B. 8. Silitul de DR. E. GHEORGHIU.
B. 9. Scarlatina de DR. I. GHEORGHIU.
A. 14. Pelagra de PROF. V. BABEȘ.
H. 33. Mama și copilul de PROF. M. MANICATIDE.
B. 40. Friguri de bălă de DR. T. DUMITRESCU.
B. 44. Conjunctivita granuloasă de DR. GLAVAN.
B. 45. Buruienii de iaz de A. VOILANSCHI.
B. 49. Lingoarea de DR. I. DUMITRESCU.
B. 50. Blienorația sau sculamentul de DR. N. IOAN.
B. 52. Apa de băut de DR. I. BĂLTEANU.
B. 53. Tifosul exantematic de TUDOR DUMITRESCU.

AGRICULTURĂ

- B. 20. Răsadnița și plantele din răsad de V. SADOVEANU.
B. 39. Siciela de zahăr de C. LACRIȚEANU.
B. 47. Cultura tomatelor de I. ISVORAN.
B. 5. Practica agricolă de A. BEJENARU.
B. 56. Cartoful de I. POPU-CĂMPEANU.
B. 62. Indrumări agricole de GH. THEODORESCU.
B. 65. Plante de nutreț de PETRONIUȘ BEJAN.
B. 67. Contra secetelor de M. GR. HULUBEI.
B. 73. Mana viței de vie de PROF. TRAIAN SĂVULESCU.
B. 75. Bumbacul de I. POPU-CĂMPEANU.
B. 76. Producerea semințelor de legume de GH. THEODORESCU.
D. 37. Yucca de FA. BRANDOURP.
B. 76. Sămînța de legume de GH. THEODORESCU.

GOSPODĂRIE

- B. 22. Văpsitul cu buruienii de A. GOROVEI.
B. 24. Păstrarea carneli de porc de B. 37. Bucătăria Sătenilor de MARIA GEN. DOBRESCU.
B. 42. Sfatul practice de ING. A. SCHORR.
B. 46. Sfatul casnic de MAICA RALUCA.
B. 48. Rețete pentru gospodine de MAICA RALUCA.
B. 54. Boalele animalelor de I. POPU-CĂMPEANU.
B. 60. Vaca cu lapte de M. GĂTAN.
B. 61. Mierea și Ceara de CONST. IONESCU-CRISTEȘTI.
B. 63. Creșterea păsărilor și boalele lor de PETRONIUȘ BEJAN.
B. 64. 101 feluri din ouă de SANDA MARIN.
B. 68. 101 Feluri din cartofi de SANDA MARIN.
B. 69. Lăptele de DR. MARIN GĂTAN.
B. 74. Bucătăria satului de SANDA MARIN.

- B. 71. Măncări din Porumb de SANDA MARIN.
B. 72. Plante alimentare de CORCIOVĂ ȘTEFAN.
B. 74. 101 feluri din fructe de SANDA MARIN.

INDEMNURI PRACTICE

- B. 55. Lucrări din pănuși de porumb de TITUS G. MINEA.
B. 59. Lucrări din paie și sorg de TITUS G. MINEA.
D. 26. Impănarea păsărilor de N. C. PANESCU.
D. 29. Scoaterea petelor de VICTORIA A. VELGULESCU.

MECANICĂ

- D. 2. Motorul Diesel de ING. CASETTI.
D. 7-9. Locomotiva de ING. CASETTI.
D. 13. Gări și trenuri de G. ȘIADBEL.
D. 19. Fotografia de DR. M. ZAPAN.
D. 21. Șașe montate de radio de DR. M. ZAPAN.
D. 22. Cinematograful de M. ZAPAN.
D. 23. Automobilul de CAP. M. PANTAZI.
D. 31. Planorul de ING. G. LIPOVAN.

INDUSTRIE

- D. 3. Industria Parfumului de E. SEVERIN.
D. 6. Indust. Azotului de L. CATOR.
D. 17. Ce se scoate din cărbuni de PROF. C. V. GHEORGHIU.
D. 18. Industria materilor colorante de G. A. FLOREA.
D. 20. Industria zahărului de G. I. BABOIANU.
D. 24. Fabricarea sicieli de G. A. FLOREA.
D. 34. Fabricarea produselor din vânluri de DR. N. COSTEANU.
D. 35. Amidonul și Glucoza de EUGEN NEVEN.
D. 36. Parfumuri și sulfmanuri de L. POTAMIANO.
D. 39. Spiritul și berea de E. NEVEN.

ECONOMIE.-SOCIOLOGIE

- A. 32. Cîrlele de G. M. LAZĂRESCU.
A. 36. Soc. națiunilor de A. GOROVEI.
A. 69. Strojăria de V. GHEȚEA.
A. 70. Gandhi de TH. SIMENSCHI.
B. 17. Răstăcirii bolșeviste de I. MIHAL.
B. 36. Omul și societatea de AL. GIUGLEA.
B. 40. Volul oștășilor de A. GOROVEI.
B. 41. Banul de A. GIUGLEA.
B. 43. Calendarul de A. GIUGLEA.

DIVERSE

- D. 16. Tiparul de VASILE ROMANESCU.
D. 28. Innotul de P. EPUREANU.
D. 30. Cum navigă corăbiile de SPANDECK.
D. 32. Cartea Românească de I. SIMIONESCU.
C. 58. Turismul de A. PIȚU.
A. 85. Vechiile monede moldovenești de CORNELIU SECĂȘANU.

La comandă se va scrie Seria (A, B, C, D) și numărul.